

Прості механізми.

Мета.

Освітня. Формулювати знання про прості механізми та їх практичну роль в житті людини, про важіль як один з видів цих механізмів; ввести основні характеристики важеля; ознайомити учнів з правилом моментів. Навчитися розв'язувати задачі на використання умови рівноваги важеля.

Розвиваюча. Розвивати творчі здібності та логічне мислення; показати практичну значущість набутих знань.

Виховна. Виховувати культуру оформлення задач.

Тип уроку. Урок засвоєння нових знань.

Прилади та матеріали для роботи з учнями:

- **Демонстрація.** Важіль. Будова важеля. Умова рівноваги важеля (штатив, важіль лабораторний, набір важків, динамометр)
- **Демонстрація.** Рухомий блок (рухомий блок, прилад по статистиці з магнітними тримачами, магнітна дошка)
- **Демонстрація.** Поліспа́ст (поліспа́ст, прилад по статистиці з магнітними тримачами, магнітна дошка)
- **Демонстрація.** Похила площина (похила площина, дерев'яний брусок, динамометр)
- **Демонстрація.** Складні механізми (ножиці, домкрат, щипці...)
- **Відео.** [“Умови рівноваги важеля”](#)
- **Флеш-анімація.** [Рівновага важеля](#)
- **Флеш-анімація.** [Будівельні роботи](#)
- **Мультфільм** [Оля Коля та Архімед](#)

План

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Актуалізація опорних знань.
3. Вивчення нового матеріалу.
4. Вчимося розв'язувати задачі.
5. Запитання на закріплення вивченого.
6. Домашнє завдання.

Хід уроку

1. Перевірка домашнього завдання.

Перевірка розв'язків домашніх задач.

2. Актуалізація опорних знань.

- Чому ручку дверей розташовують ближче до краю?
- Чому маленькі діти їздять на триколісному велосипеді?
- Що означає вислів Архімеда «Дайте мені точку опори — і я переверну Землю»?
- Як можна підняти важкий камінь затративши менше сил?

3. Вивчення нового матеріалу.

1. Прості механізми.

Тисячоліття тому назад люди виконували всі види роботи за допомогою сили своїх м'язів. З часом вони винайшли різні прості механізми, щоб полегшити свою працю. Прості механізми — це трудівники зі «стажем роботи» понад 30 століть, проте вони анітрохи не «постаріли», адже зустрічаються на заводах і будівельних майданчиках, у транспортних засобах і побутових приладах.

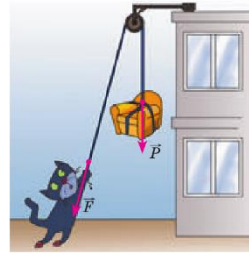
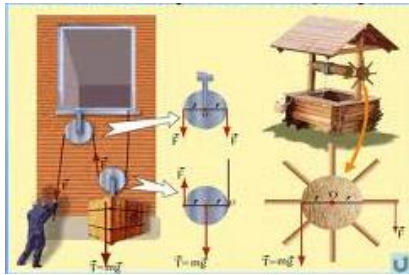
Прості механізми - пристрої, призначені для зміни сили.

До простих механізмів належать:

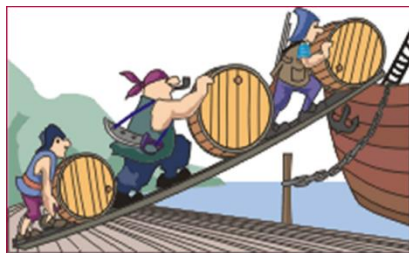
- **важіль** (різновид важеля - **коловорот**);

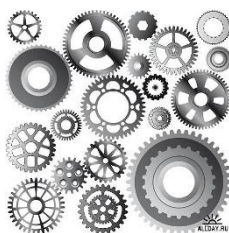
- **блоки** (нерухомий та рухомий);

- **похила площина** (різновид похилої площини - гвинтова драбина, гвинт, клин);

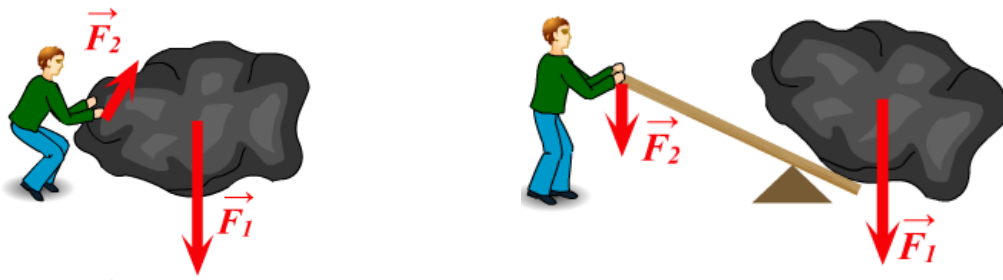

- **шестерні.**

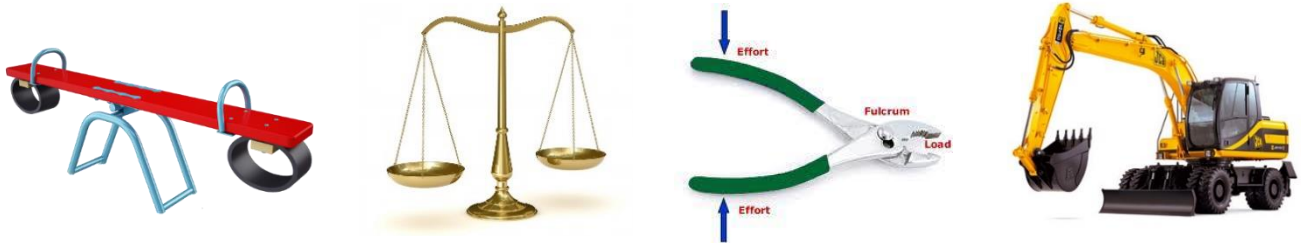
2. Важіль

Уже давно відомо, що важке тіло підняти значно легше, якщо просунути під нього міцний стрижень — дошку, лом.

У цьому випадку дошка або лом відіграють роль простого механізму — важеля.

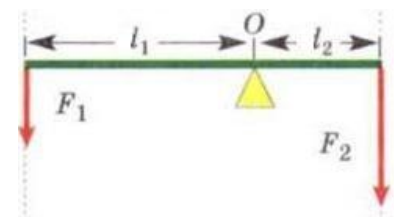
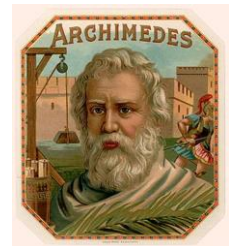
Важіль — це тверде тіло, яке може обертатися навколо нерухомої осі — осі обертання.

Повністю зрозумів і зумів сформулювати принцип дії цього простого механізму [Архімед](#). Йому належить крилатий вираз "Дайте меті точку опори, і я переверну Землю".

Важіль має такі характеристики:

- плече сили - найкоротша відстань від осі обертання тіла до O до лінії дії сили (l_1, l_2).
- вісь обертання - пряма, що проходить через нерухому точку опори важеля O , навколо якої він може вільно обертатися.
- лінія дії сили - пряма, вздовж якої напрямлена сила (F_1, F_2).

3. Умова рівноваги важеля

Щоб важіль перебував у рівновазі до довшого плеча прикладається менша сила, а до коротшого - більша.

Умова рівноваги тіла, яке має вісь обертання: важіль перебуває в рівновазі, коли діючі на нього сили обернено пропорційні плечам цих сил:

$$\frac{F_2}{F_1} = \frac{l_1}{l_2}$$

Таким чином, важіль змінює напрям дії сили і дає вигравш у силі в

$$k = \frac{F_2}{F_1} = \frac{l_1}{l_2} \text{ разів.}$$

4. Момент сили

З того часу як Архімед установив умову рівноваги важеля, воно проіснувало в первозданному вигляді майже 1900 років. І лише в 1687 р. французький вчений П. Варіньйон надав йому більш загальної форми, скориставшись поняттям моменту сили.

Момент сили фізична величина, що дорівнює добутку сили, яка діє на тіло, на плече цієї сили:

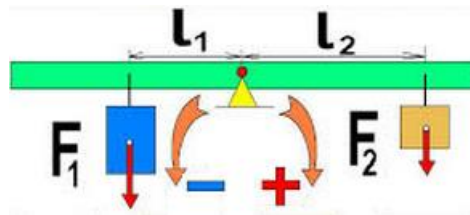
$$M = Fl.$$

В СІ **момент сили вимірюють в [М] = Н·м**, що збігається з розмірністю енергії.

Для важеля, який перебуває у рівновазі під дією двох сил справедливо, що

$$\frac{F_2}{F_1} = \frac{l_1}{l_2} \Rightarrow F_1 l_1 = F_2 l_2 \Rightarrow M_1 = M_2 \Rightarrow M_1 - M_2 = 0$$

Домовимося момент сили, що обертає важіль за годинниковою стрілкою вважати додатнім, а проти годинникової стрілки - від'ємним.

Маємо:

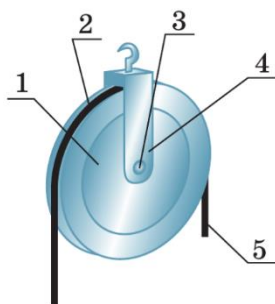
$$M_1 + M_2 = 0.$$

Умова рівноваги тіла, що має нерухому вісь обертання: тіло з нерухомою віссю обертання перебуває у рівновазі, якщо алгебраїчна сума моментів прикладених до нього сил відносно цієї осі, дорівнює нулю:

$$M_1 + M_2 + \dots + M_n = 0$$

5. Блок

Блок — це простий механізм, що має форму колеса із жолобом по ободу, через який перекинута мотузку.

- 1 – колесо;
- 2 – жолоб;
- 3 – вісь колеса;
- 4 – обойма;
- 5 – мотузка.

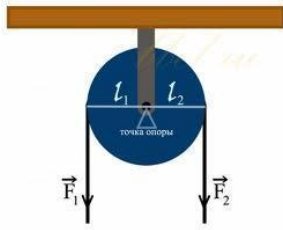
6. Нерухомий блок

Нерухомим блок – це блок, вісь якого закріплена і під час піднімання вантажів не піднімається й не опускається.

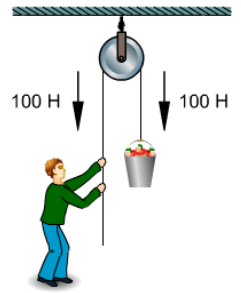
Важіль і нерухомий блок, на перший погляд, є зовсім різними механізмами.

Насправді **нерухомий блок** — це важіль з однаковими плечима.

$$l_1 = R; l_2 = R$$

$$\frac{F_1}{F_2} = \frac{l_2}{l_1} \Rightarrow \frac{F_1}{F_2} = \frac{R}{R} = 1 \Rightarrow F_1 = F_2$$

Отже, **нерухомий блок не дає виграшу в силі, проте дозволяє змінювати напрямок дії сили.**

Нерухомі блоки, які є в конструкції кар'єрних екскаваторів, дозволяють змінювати напрямок дії сил під будь-яким кутом.

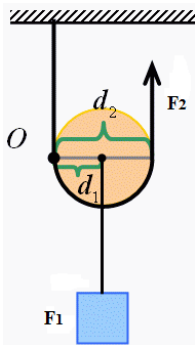
Нерухомий блок у механізмі канатної дороги змінює напрямок дії сили натягу каната (а отже, напрямок руху каната) на протилежний.

7. Рухомий блок

Рухомий блок - це блок, вісь якого піднімається або опускається разом з вантажем.

$$l_1 = R; l_2 = 2R$$

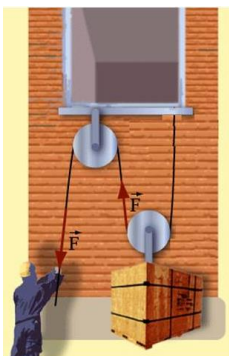
$$\frac{F_1}{F_2} = \frac{l_2}{l_1} \Rightarrow \frac{F_1}{F_2} = \frac{2R}{R} = 2 \Rightarrow F_2 = \frac{F_1}{2}$$

Рухомий блок не змінює напрямку дії сили, дає виграш у силі у 2 рази.

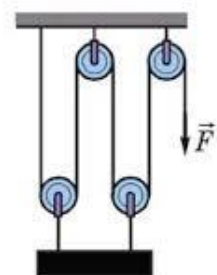
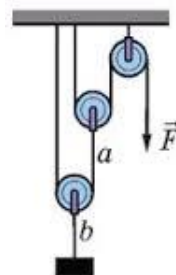
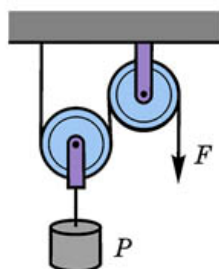

8. Системи блоків

Досить часто використовують систему, що складається з комбінації декількох рухомих і нерухомих блоків. Така система називається **поліспаст**.

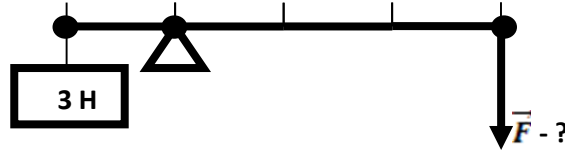

4.

4. Вчимося розв'язувати задачі.

Задача 1. Яку силу треба прикласти, щоб зрівноважити важіль?

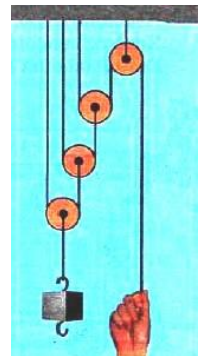

<i>Дано:</i> $F_1 = 3\text{ Н}$ $l_1 = 1$ $l_2 = 3$	<i>Розв'язання:</i> $\frac{F_1}{F_2} = \frac{l_2}{l_1}$ $F_2 = \frac{F_1 \cdot l_1}{l_2}$ $F_2 = \frac{3\text{ Н} \cdot 1}{3} = 1\text{ Н}$
$F_2 - ?$	

Відповідь: потрібно прикласти силу 1Н.

5. Запитання на закріплення вивченого.

1. Які механізми називають простими? З якою метою використовують прості механізми?
2. Що таке важіль? Який вигаш у силі дає важіль?
3. Назвіть основні складові будови важеля.
4. Що таке момент сили? Як його позначають, за якою формулою визначають, в яких одиницях вимірюють?
5. Хто зрозумів і зумів сформулювати принцип дії важеля? Сформулюйте умову рівноваги важеля. Сформулюйте правило моментів сил.
6. Що таке блок? Які блоки використовують на практиці? Чи дають блоки вигаш у силі, якщо так, то який?
7. Чому нерухомий блок не дає вигашу в силі?
8. Чому рухомий блок дає вигаш у силі в 2 рази?
9. На малюнку зображена система блоків. Скільки в ній рухомих і нерухомих блоків? Який вигаш в силі дає дана система?

6. Домашнє завдання.

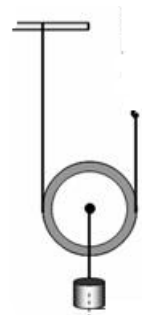
Підручник: § 34, 35; вправа 34 № 6; вправа 35 № 1,2

Вправа 34

6. До кінців тонкого однорідного стрижня завдовжки 2 м підвішені вантажі масами 14 і 26 кг. На якій відстані від середини стрижня слід розмістити опору, щоб стрижень перебував у рівновазі?

Вправа 35

1. Розгляньте (рис.) і дайте відповіді на запитання: а) Який блок зображено на рисунку? б) На скільки підніметься вантаж , якщо вільний кінець мотузки витягнути вгору на 10 см? в) З якою силою тягнуть мотузку, якщо вага вантажу 60 Н?

2. Вільний кінець мотузки тягнуть із силою $F = 40 \text{ Н}$ (рис.).
Якою є маса вантажу?

